

مسئولیت متن و شکل بدوش نویسنده مضمون میباشد، عقیده نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاين نمی باشد

۲۰۱۸/۱۱/۰۵

استاد شاه محمود محمود

قلعه دهدادی یا قلعه جنگی امروزی ولایت بلخ

قلعه دهدادی یا قلعه جنگی امروزی با فرقه ۱۸ وزارت دفاع بنابر ضرورت نظامی و خطرات سیاسی در سال ۱۲۶۸ هـ ش مساوی ۱۳۰۶ هـ ق مطابق ۱۸۸۹ م به دستور امیر عبدالرحمن خان در تپه بلند بنام زیارت خواجه سبز پوش اعمار گردیده است. بنابر نوشته های متأخرین باعمله و فعله که احتمالاً تعداد آن به ۱۸۰۰۰ نفر میرسید در دوازده سال زیر نظر مهندسين و معماران و نجاران وقت بنا گردیده است.

عوامل ایجاد قلعه های جنگی به خصوص در سرحدات کشور؛ حفظ و حراست مملکت بود. امیر عبدالرحمن خان که دوران نوجوانی و جوانی خویش را در ولایت بلخ به خصوص در تخته پل و تاشقرغان (خلم) سپری نموده بود از وضعیت اراضی این مناطق اطلاع کافی داشت. زمانیکه سردار اسحق خان پسر کاکایش در سال «۱۸۸۸ م مطابق ۱۳۰۵ هـ ق مساوی ۱۲۶۷ هـ ش» با استفاده از فرصت به بهانه دادخواهی از مظلومان که تحت ستم امیر جابر قرار گرفته بودند قیام و اعلان سلطنت نموده و لشکری را آماده و برای حمله به کابل اقدام نمود. اما امیر کسی نبود که به این زودی تسلیم سرنوشت گردد بنا قشون خویش را از دو طریق به آن سمت فرستاد که در نتیجه سردار اسحق خان شکست خورده و به دولت بخارا و روسیه تزاری پناه برد. بعد از این واقعه امیر شخصاً در ماه صفر ۱۳۰۶ هـ ق به سمت شمال کشور رخت سفر بست و پسرش شهزاده حبیب الله خان به عوضش در کابل نیابت سلطنت را داشت. امیر زمانیکه به مزار شریف آمد در حین رسم گذشت عسکری یک نفر از صف بیرون آمده و با تفنگ خویش به سوی امیر شلیک نمود. اما امیر در حین شلیک ناخودآگاه خواست با نفر پهلوی خویش حرف بزند که مرمی به چوکی اصابت کرد و یکی از محافظین او را زخمی ساخت. (۲) امیر عبدالرحمن تقریباً سال متذکره را در بلخ ماند و به سرکوبی قیام ها و شورش بدخشان و تنظیم امور صفحات شمال مصروف گردید. به خصوص اشغال ولایت پنجاه توسط روسیه تزاری در سال ۱۸۸۵ م و رفتن سردار اسحق خان نزد روسها توجه او را به ساخت و اعمار اردوگاه های نظامی معطوف داشت. مرحوم غبار می نویسد که: «... امیر عبدالرحمن خان از بیطرفی دولت روس نسبت به افغانستان اطمینان نداشت و تحکیمات نظامی و تمرکز قوا را در مقابل سرحدات روسیه فراموش نمیکرد. او در نقاط مهم سرحد طویل با روسیه چون دهدادی بلخ و شهر های میمنه و هرات قلعه های نظامی و عسکری ساحوی قوی داشت...» (۳) امیر بر علاوه استحکامات نظامی در سال ۱۳۰۶ هـ ق مطابق ۱۸۸۹ م «باغ جهان نما به امر حضرت والا در عیدگاه بلده مذکور احداث گشت» (۴) همچنان در ماه رمضان همان سال اعمار «پل نهر مرغاب بنام جنرال غوث الدین خان [لوگری] که در میمنه اقامت داشت نفاذ یافت» (۵)

د پانو شمیره: له ۱ تر ۳

افغان جرمن آنلاين په درنیت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکني د لیکنيزي بنی پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرو مخکې په خیر و لولی

ضمناً یادداشتهای کاتب در سراج التواریخ میخوانیم که: «... در همین هنگام سلام خانه عام به امر حضرت والا در مزار شریف بنیاد و در اندک زمان آباد شد و در باغ مسافر خان مناری جهت گشاد دادن توپ نصف النهار افراخته گردید، و قلعه متین و حصن و حصین در موضع ده دادی احداث گشته به مدت چندی آباد شد» (۶)

خوشبختانه امیر عبدالرحمن خان در کتابی خویش بیشتر از همه قلاع و آبادی ها در مورد قلعه دهدادی با نکات نظر نظامی بحث و گفتگو و توضیح داده است که:

«... در کناره دیگری یعنی سرحد شمال مغربی افغانستان قلعه دهدادی را که به جهت استحکام و محافظت آن سرحد، به پا نموده ام در مدت دوازده سال به اتمام رسیده است و در ظرف این مدت چندین هزار نفر استاد و عمله در آنجا کار می کردند. قلعه مذکور بالای کوه مرتفعی ساخته شده که مشرف بر راههای است که از رود جیحون به طرف سرحدات افغانستان می آیند. استحکامات این قلعه، زیر زمینی مخفی می باشد و به جهت هیچ یک از توپهای بزرگ امکان ندارد به قلعه لطمه وارد آورد و اظهارات بعضی از ماهرین فن نظامی صحیح می باشد که می گویند قلعه جات هر قدر هم که محکم باشد در حضور توپخانه و توپهای بزرگ این زمان هیچ اعتبار ندارد، ولی توپهای بحری ماشینی توپ و توپ های کروپ و هاچکس و مازنفلد و ماکسیم و سایر اقسام ادوات حربیه جدید که در این قلعه جات سرحدی دارم، از بهترین اقسام ادوات حربیه است که امروزه در دولتهای دیگری دیده می شود. و اگر اختراعات تازه دیگر هم به عمل بیاید، من اول شخصی خواهم بود که آنها را تحصیل نمایم و در این باب از همسایه های خود خیلی عقب نخواهم بود.» (۷)

در ساخت و ساز و نقشه قلعه؛ امیر عبدالرحمن خان با مشوره مهندسین که ارگ کابل را طرح نموده بودند مانند عبدالسبحان خان و عبدالرحمن نام تهیه و به رهنمای و سرپرستی عبدالقادر قریشی و ناظرین اعمار قلعه هریک منشی ندیر و منشی محمد بخش اعمار آن در سال ۱۳۰۶ هـ ق مطابق ۱۸۸۹ م آغاز گردید. در حالیکه در لوح که در کنار دروازه ورودی قلعه جنگی نصب گردیده است اتمام و ساخت قلعه را ۱۳۰۶ هـ ق مطابق ۱۸۸۹ م ذکر کرده اند که اشتباه میباشد. همچنان برخی نویسندگان به این باورند که اتمام قلعه در همان سال است در حالیکه ساخت و اعمار قلعه بنابر گفته امیر عبدالرحمن خان دوازده سال را در بر میگیرد و سال متذکره فقط ۹ سال از سلطنت موصوف گذشته است. که با این حساب قلعه دهدادی در سال ۱۸۹۹ م مساوی به ۱۳۱۷ هـ ق مطابق ۱۲۷۸ هـ ش تکمیل و اعمار گردیده است.

این قلعه توسط گل پخته یا پخسه ایی که مشهور ترین پخسه کاران و نجاران لایق و ورزیده کشور اعمار شده است. کورنیولوف افسر روسی که در سال ۱۸۹۹ م احتمالاً از این ساحه دیدن نموده است قلعه را از نگاه نظامی بررسی و یادداشتی خود را یقیناً به دولت روسیه تحویل داده است موصوف می نگارد که قلعه شامل :

- ۱ - سه کندک سواره نظام ؛ شامل ۸۰۰ نفر بدون سپاه که در اقچه و شیرغان و دیگر نقاط بود.
- ۲ - ۴ کندک پیاده نظام شامل ۲۴۰۰ سرباز.
- ۳ - نیروی بزرگ توپخانه که شامل ۲۴ توپ کوهستانی یا غرنی ، ۸ توپ صحرایی و ۱۲ توپ بزرگ سنگین و یک توپ ثقیل .

افسر روسی کورنیولوف قومندان عمومی نیروهای روسی که در سال ۱۸۹۹ م شخصاً آن را بازنویسی کرده؛ می نویسد: "قلعه در دامنه طولانی قرار دارد که بعد از قله های هندوکش در شمال موقعیت ستراتیژیک نظامی بهتر برای بلخ، تخت پل و مزار شریف دارد. حتی تا حدودی برای محافظت از آتش توپخانه قوی ؛ در طرح قلعه دهدادی مجموعه ای از جبهه های زیر زمینی و مخفی مد نظر گرفته شده است. که در خطوط چند ضلعی قلعه مشهود است قلعه در حدود ۷۰۰ یارد مساوی ۶۴۰ متر قرار دارد .

قلعه دهدادی در ۹ ضلع آباد و با برج های که از ریزه سنگ ها قد افراشته است، پیوست میگردد و دیوار ضخیم و بزرگ با تیرکش ها که دیوار اصلی را تشکیل میدهد شکل گرفته است. دو دیوار دیگر اطراف تپه را احاطه نموده است که یکی در دامنه قلعه و سومی در اطراف خندق آباد گردیده است . که متأسفانه دیوار سومی بنابر گذشت زمان و تخریبات و موجودیت اراضی زراعتی بخشی بیشتر آن تخریب گردیده است و چندان به نظر نمیخورد. اما دو دیوار آن مشهود است.

قلعه دهدادی متفاوت از تمام قلعه های است که امیر عبدالرحمن خان در طول دوران سلطنت خویش اعمار نموده است. بناً خصوصیت قلعه دهدادی خاص و منحصر به فرد میباشد.

کورنیولوف افسر روسی در مورد خصوصیات قلعه متذکره مینویسد که خلاصه آنرا در این مختصر میخوانید: دیوار شمالی قلعه با خصوصیات متفاوت قرار دارد و نسبت به اضلاع جنوبی کوچک یا پست تر اعمار شده است تا در مقابل زمین انعطاف داشته باشد بر خلاق بخش جنوبی با ارتفاع بلند استاده است تا برای آتش توپخانه به جانب شمالی کمک نماید.

همچنان دیوار ها در مقابل زلزله چهارمرتبه مقاوم تر آباد گردیده است در مجموع ارتفاع قلعه بصورت اوسط تا ۳۰ فُت میرسد و ایجاد خندق در اطراف قلعه برای شرایط محلی مناسب حفر گردیده است .
تونل های مارپیچ با اطاق ها زیرزمینی ساختمان نظامی و دفاعی بزرگی به این قلعه داده است ذخایر و مهمات در زیرزمینی های جنوب قلعه ذخیره میگردید و دسترس به آن آسان نبود. زیرزمینی قلعه توسط تونل ها به بیرون مانند دروازه های مخفی راه داشت. تا پیاده نظام از طریق این دروازه ها خود را به دیوار های دوم و سوم رسانده و جلو هجوم دشمن را بگیرند.

تنها امکان تخریب زمانی صورت میگیرد که حملات متداوم بالای قلعه صورت بگیرد . (۸) (در سال ۲۰۰۱ م زمانیکه قوای امریکایی بالای قلعه دهدادی از جمله ۳۰ حمله هوایی؛ ۲۸ حمله هوایی آ» به داخل قلعه انجام دادند . که تخریبات و کشتار زیادی را همراه داشت)

احصائیه که در سال ۱۹۱۲ م از این قلعه در دست است که: قلعه یک غند سواره ، دو کندک توپخانه صحرایی و یک کندک کوهی و سه کندک پیاده نظام تحت قومانده فیض محمد خان قرار داشت.

قلعه دهدادی مشهور به قلعه جنگی در جریان جنگ های دهه هفتاد و اوایل دهه هشتاد از اثر اصابت بم و تجهیزات نظامی ثقیله رو به تخریب گذاشت برج های شمال شرقی و جنوب غربی آن تخریب و دیوار ها و یک تعداد اطاق ها نیز شکست و ریخت نمود. تا اینکه توسط تورنجرال زلمی ویسا قومندان قول اردوی ۲۰۹ شاهین در سال ۱۳۸۹ - ۱۳۹۱ قصر قلعه ، مسجد، برج ها و دیوار ها و اطاق ها بازسازی و ترمیم اساسی گردید و در صحن قلعه پارک و چمن احداث شده است . ضمناً امروز ما شاهد نماد یادگاری در محل کشته شدن اولین امریکایی به نام مایک اسپین کارمند «سیا» را در محوطه قلعه می بینیم . (۹)

نوت : مقدمه و ماخذ به نسبت طویل شدن مطلب در این جا حذف گردیده است .